

Kendini Belirleme Kuramı Perspektifiyle Ebeveynlik: Psikolojik Kontrol ve Özerkliği Destekleme Uygulamaları Kapsamında Bir Gözden Geçirme

Esin Şener¹, Yeliz Kındap Tepe²

Şener, E. ve Kındap Tepe, Y. (2023). Kendini Belirleme Kuramı perspektifiyle ebeveynlik: Psikolojik kontrol ve özerkliği destekleme uygulamaları kapsamında bir gözden geçirme. *Nesne*, 11(29), 450-469. DOI: 10.7816/nesne-11-29-07

Anahtar kelimeler
Kendini Belirleme Kuramı, ebeveynlik, özerkliği destekleme, psikolojik kontrol

Keywords
Self-determination theory, parenting, autonomy support, psychological control

Öz

İnsanın iyi oluşunu, motivasyon ve kişilik gelişimini açıklamada kullanılan genel bir yaklaşım olan Kendini Belirleme Kuramı, son yıllarda ebeveynlik araştırmalarında da en çok yararlanılan çerçeve kuramlardan biridir. Bu çalışmada Kendini Belirleme Kuramı perspektifiyle yürütülen ebeveynlik araştırmalarını gözden geçirmek ve güncel tartışmaların bir özetini ulusal alanyazına kazandırmak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda ilgili alanda sıklıkla çalışılan iki ebeveynlik uygulaması olan psikolojik kontrol ve özerkliği destekleme uygulamaları ele alınmıştır. Çalışma kapsamında derlenen bilgiler altı başlık çerçevesinde aktarılmıştır. İlk bölümde Kendini Belirleme Kuramı'nın ebeveynlik uygulamalarına ilişkin temel önermeleri gözden geçirilmiştir. İkinci bölümde kontrolcü ve özerkliği destekleyici ebeveynlik arasındaki ilişkileri inceleyen araştırma bulguları sunulmuştur. Alanyazında bu ilişkilerden yola çıkarak iki ebeveynliğin doğasına ilişkin yapılan açıklama ve tartışmalara yer verilmiştir. Üçüncü ve dördüncü bölümlerde kontrolcü ve özerkliği destekleyici ebeveynliğin çocuk ve ergenler üzerindeki gelişimsel sonuçlarına ilişkin bulgular derlenmiştir. Beşinci bölümde ebeveynlik uygulamalarının belirleyicilerini, diğer bir deyişle anne ve babaların neden mevcut ebeveynlik davranışlarını sergilediklerini araştıran çalışmaların bulguları aktarılmaktadır. Son bölümde ise ebeveynlik uygulamalarıyla ilgili güncel araştırma konuları ve gelecek çalışmalar için araştırma önerileri sunulmuştur. Derleme kapsamında ele alınan araştırma gündemlerinin, ülkemizde yürütülen ebeveynlik çalışmalarına güncel ve kapsamlı bir bakış açısı sunma potansiyeli olduğu düşünülmektedir.

Parenting in the Self-determination Theory Framework: A Review within Psychological Control and Autonomy Support Practices

Abstract

Self-determination theory, which is a general approach used to explain well-being, motivation and personality development, is also one of the most utilized theoretical framework in parenting research in recent years. The aim of this study is to review parenting research which is conducted with self-determination theory perspective and to provide a summary of current discussions to the Turkish literature. In this respect, psychological control and autonomy support which are two parenting practices frequently examined in researches are discussed. This review is structured into six main sections. In the first part, main propositions of self-determination theory regarding parenting are reviewed. In the second part, researches examining the relationships between controlling and autonomy supportive parenting are discussed. This section also includes explanations and discussions on the nature of parenting practices based on the findings mentioned. In the third and fourth parts, the developmental consequences of the parenting practices on children and adolescents are reviewed. In the fifth part, researches about antecedents of parenting, in other words, why mothers and fathers exhibit current parenting behaviors are reviewed. In the last part, current research agendas on parenting practices and research recommendations for future research are discussed.

Makale Bilgisi
Geliş tarihi: 21 Şubat 2023
Düzeltilme tarihi: 30 Nisan 2023
Kabul tarihi: 19 Ağustos 2023

DOI: 10.7816/nesne-11-29-07

¹ Öğr. Gör. Dr., Anadolu Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Bölümü, esinsener(at)anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6740-8033

² Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, yeliz.kindaptepe(at)omu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0963-810X

Gelişim psikolojisi araştırmacılarının temel ilgi alanlarından biri, çocuğun gelişim dönemleri boyunca değişen ihtiyaçlarını karşılayabilen ve gelişiminin olumlu seyretmesine katkıda bulunan aile ilişkilerini ve ebeveynlik özelliklerini ortaya koymaktır. Son dönemde konuyla ilgili araştırmaların, ebeveyn uygulamaları ile bunların çocuk ve ergenlerin gelişimi üzerindeki sonuçlarına yoğunlaştığı görülmektedir (Smetana, 2011; Steinberg, 2007). Ebeveynlik uygulamaları, anne babanın çocuklarını sosyalleştirme amaç ve hedefleri doğrultusunda kullandıkları davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Darling ve Steinberg, 1993). Anne babalığı tanımlayan başat uygulamalardan biri kontroldür. Ebeveyn kontrolü pek çok tutum ve davranışı kapsayan, çok boyutlu yapıya sahip bir uygulamadır. Bu kavram hakkındaki önemli adımlardan biri ebeveyn kontrolünün davranışsal kontrol ve psikolojik kontrol olarak iki ayrı yapıda kavramlaştırılmasıdır (Barber, 1996; Steinberg, 1990). Sözü edilen iki ebeveynlik uygulaması, kontrolün odağı ve çocuğun uyumu üzerindeki sonuçları açısından birbirinden farklılaşmaktadır. Çocuğun davranışlarını kontrol eden uygulamalar çoğunlukla sağlıklı gelişimi desteklemekte, çocuğun psikolojisini kontrol eden uygulamalar ise sağlıklı gelişimi bozmaktadır (Pinquart, 2017a; 2017b). Tarihsel olarak bakıldığında ise bu ayırmadan sonra ebeveyn kontrolüne ilişkin araştırmaların ivme kazandığı görülebilir.

Günümüzde ebeveynlik Sosyal Alan Kuramı (Smetana ve Daddis, 2002), Bağlanma Kuramı (Bowlby, 1982) gibi pek çok farklı yaklaşım çerçevesinde incelenmektedir. Bu yaklaşımlardan biri Kendini Belirleme Kuramı'dır (*Self-determination Theory*; Deci ve Ryan, 1985; 2000). Alandaki bilgileri gelişimsel ve evrensel bakış açısıyla toparlayan yaklaşımlardan biri olan bu kuramda, ebeveynlik uygulamaları daha bütünsel bir bakış açısıyla irdelenmekte ve ebeveynliğin çocuğun uyumunu hangi yollarla etkilediğini açıklamaya yardımcı mekanizmalar öne sürülmektedir. Kuramın anılan yönleri ve katkıları nedeniyle ebeveynlik yazınında giderek daha yaygın biçimde kullanıldığı söylenebilir. Kendini Belirleme Kuramı ebeveyn kontrolüne de yeni bir perspektif kazandırmıştır. Kuramın bakış açısına göre kontrol, davranışsal veya psikolojik olması fark etmeksizin, çocuğun özerk varoluşunu dikkate almayan, baskı ve müdahale içeren tüm ebeveynlik davranışlarını kapsamaktadır (Grolnick, 2003). Bu yaklaşımda çocuğun temel psikolojik ihtiyaçlarını (özerklik, yeterli ilişkisellik) destekleyici ve engelleyici ebeveynlik ekseninde bir ayrışma söz konusudur. Bu bakış açısıyla davranışsal ve psikolojik kontrol arasındaki ayrımın alanyazında belirtildiği kadar net olmayabileceğine dikkat çekilmektedir. Cezalandırma, çocuğu bir kurala uymaya zorlama gibi baskıcı şekilde uygulanan davranışsal kontrol uygulamalarının, tıpkı psikolojik kontrol gibi, temel psikolojik ihtiyaçları karşılamayabileceği ve çocukların sağlıklı gelişimini bozabileceği tartışılmaktadır (Wang ve ark., 2007). Bu bağlamda kuramda olumsuz nitelikteki psikolojik kontrole karşı özerk iradeyi destekleme uygulaması tanımlanmaktadır. Sözü edilen iki ebeveynlik uygulaması Kendini Belirleme Kuramı'nın merkezinde yer almakta ve görgül araştırmalarda sıklıkla birlikte incelenmektedir. Bu derleme çalışmasında da psikolojik kontrol ve özerkliği destekleme uygulamaları özelinde bir gözden geçirme yapılarak Kendini Belirleme Kuramı'nın ebeveynliğe bakış açısı irdelenmeye çalışılmıştır. İzleyen bölümlerde kuram bağlamında söz konusu uygulamaların nasıl ele alındığı, iki uygulama arasındaki ilişkiler, ebeveynlik uygulamalarının çocuğun uyumuyla ilişkileri ve son olarak bu ebeveynlik davranışlarının hangi koşullar altında sergilendiği, diğer bir deyişle ebeveynliği belirleyici faktörlerin neler olduğu incelenmiştir.

Kendini Belirleme Kuramı ve Ebeveynlik

Kendini Belirleme Kuramı kişiliğin ve motivasyonun gelişimini açıklayabilmek için geliştirilen bir meta-teoridir. Bu kurama göre insanlar kendilerini geliştirme, motive etme ve kendi kaderini tayin etme hissiyle davranışlarını yönlendirme kapasitesine sahiptir (Deci ve Ryan, 1985). Bireyin bu kapasitesini

gerçekleştirme eğilimi doğal ve organizmik bir süreç olarak nitelendirilmekle birlikte, en optimal biçimde ortaya çıkması için sosyal çevre tarafından da desteklenmesi gerekliliği vurgulanmaktadır (Deci ve Ryan, 2000; Deci ve Vansteenkiste, 2004). Kuram çerçevesinde bu destek, bireyin doğuştan gelen ve evrensel nitelikte olan temel psikolojik ihtiyaçlarının aile ve genel sosyal çevre tarafından karşılanması olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu temel psikolojik ihtiyaçlar; özerklik (autonomy), ilişkisellik (relatedness) ve yeterlik (competence). *Özerklik* kişinin benliğiyle bütünlük içinde olan davranışlarını özgür iradesiyle başlatma, sürdürme ve sonlandırmayı deneyimlemesi; *ilişkisellik* kişinin çevresinden algıladığı sıcaklık ve ilgi doğrultusunda yaşadığı ait olma hissi; *yeterlik* ise kişinin sosyal hayatında ve üstlendiği sorumluluklarda kendini etkili ve yetkin hissetmesi olarak kavramsallaştırılmaktadır (Deci ve Ryan, 2000; Ryan 1995). Tüm bu ihtiyaçların uygun biçimde karşılanmasının sosyal gelişime ve bireyin psikolojik iyi olma haline katkıda bulunduğu öne sürülmektedir (Deci ve Ryan, 1985; 2000; Ryan ve ark., 2016).

Kendini Belirleme Kuramı kapsamında, çocuk ve ergenlerin söz edilen gelişimsel ihtiyaçlarını karşılayan bağlamlar içerisinde aile bağlamı kapsamlı biçimde incelenmektedir. Bu çerçevede aile ilişkileri, genellikle anne babaların çocuğun temel psikolojik ihtiyaçlarını destekleyici ve engelleyici davranışları diğer bir deyişle özerkliği destekleme ve psikolojik kontrol uygulamaları çerçevesinde incelenmektedir (Joussemet ve ark., 2008). Özerkliği destekleme çocukların kişisel değer ve ilgilerini gözetenek kendi kararlarını kendilerinin vermelerini önemseyen bir ebeveynlik olarak tanımlanmaktadır (Deci ve Ryan, 1985, Gurland ve Grolnick, 2005). Dolayısıyla özerklik desteği, çocuğun bakış açısını alarak empati kurabilen, çocuğun seçim yapmasını sağlayan, minimum düzeyde kontrol uygulayan ve çocukların kendi değer ve ilgileri doğrultusunda hareket etmesine yardımcı olan ebeveynlik özelliklerini içermektedir (Grolnick ve ark., 1996). Psikolojik kontrol ise, detayları ilerleyen paragraflarda ele alındığı gibi, ebeveynlik yazınında oldukça temel ve kavramsallaştırması eskiye dayanan bir kavramdır. Psikolojik kontrol Kendini Belirleme Kuramı kapsamında çocuğun temel psikolojik ihtiyaçlarını engelleyici davranışlar ekseninde tanımlanmasıdır (Kındap, 2011; Soenens ve Vansteenkiste, 2010). Bu bakış açısıyla psikolojik kontrol, çocuğun kendini özgürce ifade etmesini engelleyen, psikolojik ihtiyaçlarına duyarlı olmayan, bağımsızlığına müdahale eden davranışlar olarak görülmektedir (Barber 1996; Deci ve Ryan, 2000; Grolnick ve Pomerantz, 2009). Kendini Belirleme Kuramı çerçevesinde, bu iki ebeveynliğe ek olarak kavramsallaştırılan diğer ebeveynlik özellikleri; yapı sunma (structure) ve destek/ilgidir (support/involvement). Yapı sunma ebeveynin belirgin ve anlaşılır kurallar aracılığıyla çocuğa rehberlik etmesi olarak tanımlanmaktadır (Grolnick ve Ryan, 1989; Grolnick, 2003). Böylece çocuk ihtiyaç duyduğu desteği önceden tahmin edilebilir bir şekilde alabilmektedir ve bu sayede çocuğun yeterlik ihtiyacı karşılanmaktadır. Çocuğun ilişkisellik ihtiyacı ise kendini aile bireyleriyle anlamlı ve sıcak bir bağ içinde hissedebilmesi için zemin hazırlayan bakım verici ve destekleyici ebeveynlik davranışları olarak tanımlanan ilgi/destek aracılığıyla karşılanmaktadır (Baumeister ve Leary, 1995; Grolnick, 2003). Bu derleme kapsamında ele alınacak olan psikolojik kontrol ve özerkliği destekleme uygulamalarıyla ilgili daha detaylı bilgi ve bulgular takip eden başlıklar altında sunulmuştur.

Psikolojik Kontrol ve Özerkliği Destekleme Uygulamaları Arasındaki İlişkiler

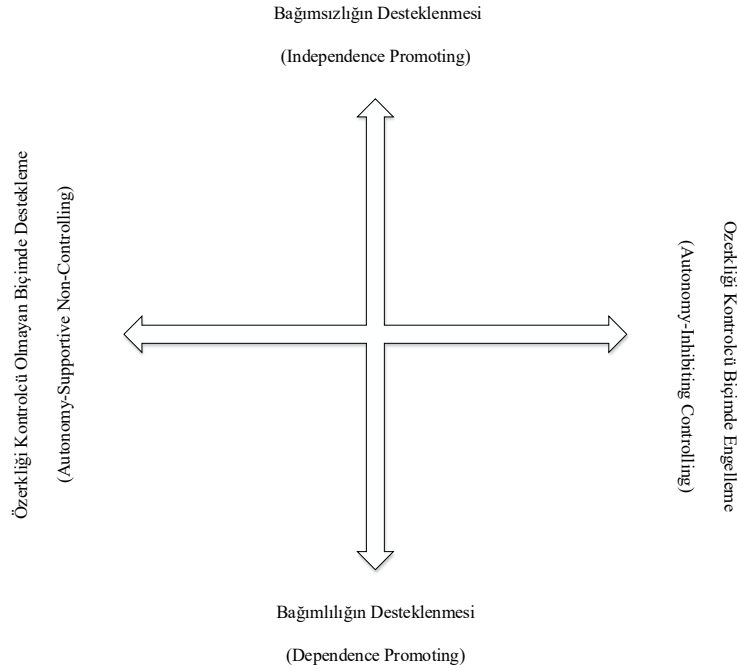
Kendini Belirleme Kuramı'na göre her türlü kontrol davranışı, çocuğun özerklik gelişimini kitleme potansiyeli taşımaktadır. Bu bakımdan özerkliği destekleme uygulamasının tanımında minimum düzeyde kontrol uygulaması yer almaktadır. Bu bakımdan kurama göre psikolojik kontrol ile özerkliği destekleme birbirine zıt yapıda ebeveynlik uygulamalarıdır (Grolnick, 2003). Nitekim görgül araştırmalar bu iki uygulama arasında negatif yönde bir ilişki olduğunu göstermektedir (Kındap, 2011; Soenens, Vansteenkiste ve Sierens, 2009). Ancak araştırmacılar bu iki ebeveynlik arasındaki ilişkinin basit gibi görünen ama önemli

kuramsal açıklamalar gerektiren bir doğaya sahip olduğuna dikkat çekmektedir (Soenens ve Vansteenkiste, 2010).

Kendini Belirleme Kuramı'na göre iki ebeveynlik arasındaki ilişki özerklik desteğinin nasıl kavramsallaştırıldığına bağlıdır (Soenens ve Beyers, 2012; Soenens ve Vansteenkiste, 2010). Kurama göre özerklik, kişinin kendi iradesiyle davranma ve seçim hakkına sahip olma derecesi olarak tanımlanmakta ve bağımsızlıktan ayrıştırılmaktadır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde özerkliğin karşıtı bağımlılık değildir; bireyler özerk iradeleri doğrultusunda aileleri ve sosyal çevreleriyle oldukça bağlı ve yakın ilişkiler geliştirebilirler. Özerklik kavramının bu tanımı doğrultusunda araştırmacılar bağımsızlığı destekleme (promotion of independent functioning) ve özerk iradeyi destekleme (promotion of volitional functioning) uygulamalarının ayrı yapılar olduğunu görgül olarak ortaya konmuştur (Soenens, Vansteenkiste ve Sierens, 2009). Buna göre bağımsız iradeyi destekleme, çocuğun mümkün olduğunca ailesinden bağımsız kararlar almasını ve bu kararları kendi kaynaklarıyla uygulamasını önemseyen ebeveynlik olarak tanımlanmaktadır. Özerk iradeyi destekleme ise çocuğun kişisel değer ve ilgileri doğrultusunda karar vermelerini önemseyen ve bu süreçte sergilediği davranışların altyapısı ve sonuçları konusunda çocuğa destek olan ebeveynlik olarak tanımlanmaktadır. Soenens ve Vansteenkiste (2010), bu iki farklı özerklik desteği kavramsallaştırmasına göre dört ebeveynlik yöneliminin oluşabileceğini ileri sürmektedir (bkz. Şekil 1). Modele göre anne babaların özerklik desteği iki yol aracılığıyla sağlanabilir; (i) kontrolcü ve baskıcı yaklaşımla, (ii) ergenin kendi iradesini ve seçimlerini destekleyerek. Benzer şekilde ebeveyn-çocuk arasındaki karşılıklı yakınlık ve bağlılık iki yol aracılığıyla sürdürülebilir; (i) anne baba çocuğun kendisine yakın ve bağlı olmasını talep ettiği için psikolojik kontrol kullanarak bu ilişkiyi sürdürür, (ii) çocuk kendi seçimi doğrultusunda ailesinin ilgi ve yakınlığını tercih ettiği için anne baba bu ilişkiyi destekleyici davranır. Sonuç olarak, bu yaklaşıma göre, özerk iradeyi destekleme ile psikolojik kontrolün bazı yönlerden birbirinin karşıtı olduğu ancak baskı uygulayarak bağımsızlığını destekleme ile psikolojik kontrolün benzer yönleri olabileceği belirtilmektedir. Bu ilişkileri bir örnek olayla açıklamak gerekirse, çocuklarının yurtdışında üniversite okumasını isteyen bir aile düşünelim. Ailenin bu isteğine rağmen çocuğun içe dönük bir kişilik yapısına sahip olduğu için yurtdışında zorlanabileceğini düşündüğü, bu nedenle farklı bir ülke yerine ailesine yakın bir şehirde kazandığı iyi bir üniversiteyi tercih ettiği bir durum kurgulayalım. Bu durumda, ebeveynler eleştirel bir yaklaşımla çocuklarını yurtdışında üniversite okuması için zorladığında bağımsızlığı destekleme uygulaması sergilerken; empatik bir yaklaşımla çocuklarının tercihi doğrultusunda davrandıklarında özerkliği kontrolcü olmayan biçimde destekleme uygulaması sergilemektedir.

Kuramın iki ebeveynlik uygulaması arasındaki ilişkilere yönelik önermelerini destekleyen görgül araştırma sonuçları mevcuttur. Örneğin Soenens, Vansteenkiste ve Sierens (2009) tarafından yapılan bir araştırmada psikolojik kontrol, bağımsızlığı destekleme ve özerklik desteği yapılarının gerçek hayatta hangi kombinasyonlarla kullanıldığını ortaya çıkarmak amacıyla kümeleme analizi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar, anne babaların bağımsızlığın desteklenmesi ile psikolojik kontrolün kimi durumlarda birlikte kullanabildiğini ancak yüksek düzeyde özerklik desteğini çoğu durumda düşük düzeyde psikolojik kontrol ile kullandıklarını göstermektedir. Batı kültüründeki ailelerle yürütülen diğer bazı araştırmalarda da psikolojik kontrol ve özerk iradeyi destekleme arasında orta düzeyde ve negatif yönde bir ilişkinin olduğu gösterilmiştir (Soenens ve Vansteenkiste, 2005; Soenens, Vansteenkiste, Lens ve ark., 2007; Vansteenkiste ve ark., 2005). Ülkemizde yapılan çalışmalar da psikolojik kontrolün ve özerk iradeyi destekleme uygulamalarının destekleyici ebeveynlik yapısının birer göstergesi olduğunu ve iki uygulama arasında negatif yönde ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (Kındap, 2011; Özat ve Kındap Tepe 2023). Tüm bu sonuçlar doğrultusunda araştırmacılar, bu iki uygulamanın birbirine zıt ebeveynlikler olduğu ve düşük

psikolojik kontrol uygulamasının özerkliği destekleyici çevrenin bir bileşeni olarak ele alınabileceği önermelerinin güçlendiği sonucuna varmaktadır.

Şekil 1. Özerkliği Destekleme ve Psikolojik Kontrol Uygulamaları Arasındaki İlişkinin Gösterimi (Kaynak: Soenens ve Vansteenkiste, 2010)

Psikolojik Kontrolün Çocuk ve Ergenlerin Uyumu Üzerindeki Rolü

Psikolojik kontrolün günümüzdeki içeriği ve tanımını detaylandırmadan önce tarihsel arka planını özetlemek işlevsel olabilir. Alanyazında ebeveynlik davranışları konusunda öncü araştırmacılardan Schaefer (1965) ebeveynliğin üç ana boyuttan oluştuğunu ileri sürmüştür; anne babanın çocuğa gösterdiği kabul, sağladığı psikolojik özerklik ve uyguladığı kontrol biçimi. Sonrasında Baumrind (1971) duyarlılık ve talepkarlık boyutları üzerine temellenen ebeveynlik stillerini kavramsallaştırmıştır ve bu çerçevedeki çalışmalar ebeveynlik çalışmalarına önemli bir ivme kazandırmıştır. Ancak sonrasında Darling ve Steinberg (1993) çocuğun sosyalleşme sürecinde ebeveynlik stilleri ile ebeveynlik uygulamaları arasında bir ayırım yapılması gerekliliğini vurgulamıştır. Araştırmacılara göre ebeveynlik stilleri ailedeki psikolojik atmosferi yansıtırken; ebeveynlik uygulamaları çocuğun yetiştirilme sürecinde anne babanın sergilediği davranışları kapsamaktadır. Bu doğrultuda 1990'lı yıllarda, bir yandan ebeveynlik stilleriyle ilgili araştırmalar devam ederken diğer yandan ebeveynlik davranışlarını ayırıştırarak tanımlanmaya yönelik çalışmalar başlamıştır. Bu bağlamda Barber (1996) ebeveynlerin kontrol davranışlarına dikkat çekerek, bu yapının pek çok tutum ve davranışı kapsadığını belirtmiştir. Bu doğrultuda araştırmacı ebeveyn kontrolünün “davranışsal kontrol” ve “psikolojik kontrol” olarak iki ayrı yapıda ele alınmasını önermiştir. Bu çerçevede davranışsal kontrol çocuğun davranışının ailedeki ve toplumdaki kurallar çerçevesinde düzenlenmesi ve izlenmesi; psikolojik kontrol ise çocuğun iç dünyasına ve psikolojisine müdahale niteliğindeki ebeveyn davranışları olarak

tanımlanmıştır (Barber, 1996; Barber ve Harmon, 2002).

Psikolojik kontrol uygulayan ebeveynler; çocuğu suçlu hissettirme, mahcup etme ya da çocuktan sevgiyi esirgeme gibi yollarla potansiyel bir içsel baskı yaratma, çocuğun ebeveynin istediği gibi davranması yönünde baskı yapma, ebeveyn egemenliği ve gücünü vurgulama, çocuğun sözel dışavurumlarını sınırlandırma, tutarsız davranma, çocuğun aile etkileşimlerine katılımını engelleme, çocuğun kendisine bağımlı olmasını isteme, utandırma, hayal kırıklığına uğratma, aşırı koruyucu yaklaşarak çocuğun kendilik kontrolünü hiçe sayma gibi davranışlar sergileyebilmektedirler (Barber ve Harmon, 2002; Joussemet ve ark., 2008; Kındap ve ark., 2008; Smetana ve Daddis, 2002; Soenens ve Vansteenkiste, 2010). Daha önce de belirtildiği gibi Kendini Belirleme Kuramı'nda ebeveyn kontrolünün en çok vurgulanan özellikleri, çocuğun duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarına duyarsız kalması ile onun özerk eğilimini ketlemesidir. Kurama göre psikolojik kontrolün gelişim üzerindeki olumsuz etkilerinin meydana gelmesinde çocuğun ihtiyaçlarının karşılanmaması ve kendi kendini özerk biçimde düzenleme eğiliminin (self-determined regulation) engellenmesi mekanizmaları rol oynamaktadır. Psikolojik kontrolün çocuğun psikolojisine ve iç dünyasına müdahale niteliğindeki ebeveyn davranışlarını kapsaması nedeniyle çocuklarda ve ergenlerde davranışsal ve duygusal uyum sorunları için risk oluşturduğu; kaygı (Laurin ve ark., 2015; Pettit ve ark., 2001; Schleider ve ark., 2014), depresyon (Barber ve ark., 2005; Soenens ve ark., 2008), düşük benlik saygısı (Ryan ve ark., 2016) gibi içselleştirme problemleriyle ilişkili olduğu gösterilmiştir. Ek olarak psikolojik kontrolün ergenlerde yaşam doyumu ve öznel iyi oluş hali üzerinde de negatif etkileri olduğu boylamsal araştırmalarla ortaya konmuştur (Saha ve ark., 2010; Shek, 2007; Wang ve ark., 2007). Psikolojik kontrolün bireylerin işlevselliği üzerindeki negatif etkilerinin farklı yaş dönemlerinde de görülebileceğine dair bulgular mevcuttur. Örneğin özerklik ihtiyacının belirgin şekilde yükseldiği beliren yetişkinlik döneminde bireylerin algıladığı psikolojik kontrolün sağlıklı bir kimlik geliştirme üzerinde bozucu etkilerinin olduğu bulunmuştur (Luyckx ve ark., 2007). Erken çocukluk döneminde ise ebeveynin kurallarına içselleştirerek uymakta güçlük (Laurin ve Joussemet, 2017), sosyal iletişimde kaygılı davranışlar sergileme (McShane ve Hastings, 2009), sosyal girişkenliğin zedelenmesi (Kındap Tepe ve ark., 2018) gibi durumlarla ilişkili bulunmuştur.

Psikolojik kontrole maruz kalan çocuk ve ergenlerin içselleştirme sorun davranışları geliştirme açısından daha çok risk altında oldukları gösterilmekle birlikte son yıllarda psikolojik kontrolün saldırganlık (Kındap Tepe ve Sayıl, 2012; Murray ve ark., 2014; Nelson ve ark., 2006), sapkın ve olumsuz nitelikteki arkadaşlara sahip olma (Finkenauer ve ark., 2005; Kındap ve ark., 2008; Soenens, Vansteenkiste ve Niemiec 2009), problematik internet kullanımı (Li ve ark., 2013) gibi dışsallaştırma sorun davranışlarıyla ilişkili olduğu da ortaya konmuştur. Ek olarak kontrolcü davranışların çocuk ve ergenlerin akademik işlevselliği üzerinde de olumsuz sonuçları olabileceği gösterilmektedir (Chirkov, 2009; Yau ve ark., 2022).

Özerkliği Desteklemenin Çocuk ve Ergenlerin Uyumunu Üzerindeki Rolü

Özerkliği destekleyen ebeveynlerin, çocukların kişisel değer ve ilgileri doğrultusunda karar vermelerine yardımcı oldukları, çocuğun bakış açısını kavrayabildikleri ve kontrolcü teknikleri en az düzeyde kullandıkları belirtilmektedir (Deci ve Ryan, 2000; Joussemet ve ark., 2008). Özerkliği destekleyici anne babaların çocuklarına özerklik tanırken aynı zamanda ilgi, destek ve rehberlik de sunmaları dolayısıyla sağlıklı gelişim açısından ideal ebeveynlik davranışları sergiledikleri ifade edilmektedir (Deci ve Ryan, 2000; Ryan ve ark., 2016). Motivasyon ve benlik gelişimini destekleyici bu ebeveynlik davranışları çocukların psikososyal işlevselliğini arttırmakta, problem davranışları ise azaltmaktadır. Yazında özerkliği destekleyici ebeveynlik davranışlarıyla çocuk ve ergenlerin akademik işlevselliği arasındaki ilişki konusunda görece daha fazla sayıda bilgi ve bulgu bulunmaktadır. Özerkliği destekleyen ebeveynlerin, okul

sorumluluklarının yerine getirilmesi için baskıcı ve kontrolcü teknikleri kullanmak yerine çocukla iletişimlerinde okulla ilgili sorumlulukların önemine yönelik açıklamalar yapma, okulla ilgili eylemlerinde seçim hakkı tanıma, çocuğun okul ortamındaki problemlerini kendi kendine çözmesini cesaretlendirme gibi yolları kullandıkları bilinmektedir (Grolnick, 2009; Wong, 2008). Nitekim özerkliği destekleme uygulaması ile çocuk ve ergenlerde olumlu gelişimsel sonuçlar arasındaki ilişkileri inceleyen bir meta-analiz çalışmasında özerkliği destekleme, akademik başarı ve yeterlik, okula ilişkin olumlu tutum geliştirme, çocuklarda özerk motivasyonun gelişimi, öz-yeterlik hissi ve benlik saygısı ile ilişkili bulunmuştur (Vasquez ve ark., 2015). Anne ve babaların özerkliği destekleyici uygulamalarının ergenlik döneminde benlik saygısını ve yaşam doyumunu boylamsal olarak yordadığı (Duineveld ve ark., 2017), psikolojik iyi oluşla (Chirkov ve Ryan, 2001; Ratelle ve ark., 2013) ve daha sağlıklı bir yaşam tarzı benimsemeye (Ha ve ark., 2022) ilişkili olduğu gösterilmektedir. Diğer taraftan ebeveynlerinden daha fazla özerklik desteği algılayan çocukların kaygı (McLeod ve ark., 2007), depresyon (Pinquart, 2017a; Yap ve ark., 2014) gibi duygusal problemleri ve davranışsal problemleri (Sirois ve ark., 2022) daha az sergiledikleri gösterilmektedir.

Psikolojik Kontrol ve Özerkliği Destekleme Uygulamalarının Belirleyicileri

Aile ilişkilerini inceleyen araştırmacılar, ebeveyn davranışlarını çok yönlü olarak anlamaya çalışmaktadırlar. Bu bakış açısıyla, ebeveynliğin özellikleri ve sonuçlarıyla beraber, ebeveynliği belirleyen faktörler üzerinde de durulması gerektiği vurgulanmaktadır (Barber ve ark., 2002; Belsky, 1984; Grolnick, 2003). Bu doğrultuda ilgili alanyazında çocuk ve ergenlerin gelişiminde önemli rolü olduğu ifade edilen özerkliği kontrol edici ve özerkliği geliştirici ebeveynlik uygulamalarının kaynağı olabilecek özellikler de incelenmektedir. Bu konudaki araştırmaların söz konusu ebeveynlik davranışlarının dinamiklerini daha iyi anlamamıza katkı sağlama potansiyeli taşıdığı belirtilmektedir (Soenens ve Vansteenkiste, 2010).

Alanyazın incelendiğinde, ebeveynliğin sonuçlarıyla ilgili araştırmaların nicelik ve nitelik açısından tatminkâr sayılabileceği ancak bireylerin neden mevcut ebeveynlik davranışlarını sergilediklerini araştıran çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Ebeveynlerin psikolojik kontrolü kullanmalarıyla ilişkili olabilecek bazı faktörlerin incelendiği; özerkliği destekleyici uygulamalara katkıda bulunan özelliklere yönelik çalışmaların ise daha sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Anne babaların kontrolcü ve özerkliği destekleyici davranışlarının kaynaklarını incelemek için kullanılan kuramsal çerçevelerden biri Belsky'nin (1984) Ebeveynliğin Belirleyicileri Modeli'dir (determinants of parenting). Modelde ebeveynliği doğrudan etkileyen üç alanın olduğu ifade edilmektedir. Bunlar; anne babanın kendi kişilik özellikleri, çocuğun mizacı ve özellikleri ve son olarak, ebeveyn-çocuk ilişkisinin yer aldığı sosyal bağlamdır. Belsky'ye göre anne babanın kişilik özellikleri ve gelişimsel tarihçesi, ebeveynliği etkilemesi muhtemel en önemli kaynaktır. Modelde çocuğun uyumu ve davranış özelliklerinin de ebeveynlik davranışlarını etkileme potansiyeli olduğu belirtilmektedir. Araştırmacı son olarak anne babaların iş yaşantılarının, evlilik ilişkilerinin, edindikleri toplumsal rollerin sosyal bağlamın örnekleri olduğunu ve bu alanların ebeveyn davranışını doğrudan etkileyebileceğini vurgulamaktadır.

Belsky'nin modeli ve Kendi Belirleme Kuramı'nın temel varsayımlarını bütünleştirerek Grolnick (2003) tarafından da ebeveynliğin belirleyicilerine yönelik bir kavramsallaştırma geliştirilmiştir. Araştırmacı ebeveynlerin kendi temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanamaması sonucu baskı hissetmeleri nedeniyle kontrolcü davranışlar sergileme eğiliminde olduklarını öne sürerek, ebeveynlerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasını engelleyen üç temel baskı belirlemiştir; yukardan gelen baskılar ("pressure above" örn; ebeveynlerin iş ortamları gibi sosyal-bağlamsal faktörler), aşağıdan gelen baskılar ("pressure below" örn; çocuğun mizaç ve özellikleri) ve kişinin içinden gelen baskılar ("pressure within" örn; ebeveynin kişilik

özellikleri). Kuramda bu baskı türleri, ebeveynliğe potansiyel kaynak oluşturabilecek yapılar olarak kavramsallaştırılmıştır.

Yukarıda özetlenen kuramsal bilgiler çerçevesinde bu derleme çalışmasının ikinci amacı, çocuğun gelişiminde önemli rolü olduğu ifade edilen özerkliği kontrol edici ve özerkliği geliştirici ebeveynlik uygulamalarının kaynağı olabilecek bireysel ve bağlamsal özellikleri ulaşılabilir alanyazın çerçevesinde derlemektir. Bu amaç doğrultusunda takip eden başlıklarda sırasıyla psikolojik kontrol ve özerkliği destekleme davranışlarının hangi koşullar altında sergilendiğini inceleyen araştırma sonuçları derlenmiştir. Bu bölümde anne babalara, çocuklara ve sosyal bağlama yönelik hangi özelliklerin sözü edilen ebeveynlik uygulamalarına zemin hazırladığı sorusuna cevap aranmıştır.

Psikolojik Kontrol Uygulamasının Belirleyicileri

Ebeveynin kişilik özellikleri ve gelişimsel tarihçesinin ebeveynlik üzerinde daha önemli ve belirleyici rolü olduğu düşüncelerinden hareketle araştırmacılar anne ve babaların özelliklerinin psikolojik kontrolle ilişkilerini incelemektedirler. Psikolojik kontrol kullanımıyla bağlantısı araştırılan kişilik özelliklerinden biri mükemmeliyetçiliktir. Araştırmacılara göre uyumsuz mükemmeliyetçi ebeveynler, çocuğun ihtiyaç ve isteklerine kendilerinin katı başarı ölçütlerine göre yaklaşabilmekte; bu ölçütlere uyulmaması durumunda çocuğa koşullu olarak sevgi sunma, onu suçlama gibi psikolojik kontrol davranışları sergileyebilmektedirler (Erkmen, 2011; Soenens ve ark., 2005; Soenens ve ark., 2006). Psikolojik kontrolün öncülü olabilecek bir diğer özellik ebeveynin çocuğuna yönelik ayrılık kaygısıdır. Özellikle ergenlik döneminde artan özerklik ihtiyacının bazı ebeveynler tarafından ayrılma süreci ya da kayıp olarak algılanması sonucu ebeveynin kaygı düzeyinin artmasıyla daha fazla psikolojik kontrolü uygulayabildikleri bulunmuştur (Kındap Tepe ve Sayıl, 2017; Soenens ve ark., 2006). Psikolojik kontrol kullanan ebeveynlerin çocuğun isteği, ilgi alanı ve kapasitesinden çok kendi psikolojik ihtiyaçlarına ve çocukla ilişkisindeki otorite pozisyonuna odaklanarak, çocuğun bakış açısını almada yetersiz kalabilecekleri noktasından hareketle, empati becerisinin de psikolojik kontrol için belirleyici bir kişilik özelliği olabileceği gösterilmiştir (Erkmen, 2011; Soenens ve ark., 2007). Bu bulgulara ek olarak, bağımlı kişilik özelliğine (Ahmad ve Soenens, 2010) ve güvensiz bağlanma temsillerine (Vershueren ve ark., 2006) sahip annelerin psikolojik kontrol tanımı içinde yer alan davranışları daha çok sergiledikleri bulunmuştur. Son dönemde yapılan bazı araştırmaların sonuçları, ebeveynin kişilik özelliklerine ek olarak genel psikolojik iyi oluşu ile ilişkili özelliklerin de kontrol uygulamalarını daha yoğun kullanmayı etkileyebileceğine işaret etmektedir. Örneğin ebeveynin günlük stres düzeyinin (Aunola ve ark., 2017), depresif belirtileri ve negatif duygulanımının (Aunola ve ark., 2015) ve temel psikolojik ihtiyaç doyumunun (Mabbe ve ark., 2018) psikolojik kontrol kullanımını arttırdığı saptanmıştır.

Belsky'nin modelinde (1984) çocuk ve ergenlerin davranış özellikleri ve belirli alanlardaki yeterliklerinin, anne babaların davranışlarını belirleyebilecek bir potansiyel olabileceği vurgulanmaktadır. Bu önermeyle paralel olarak gelişim psikolojisi alanında çocukların ve ebeveynlerin sosyalleşme sürecine karşılıklı olarak katkı sundukları önemle ifade edilmektedir (Kuczynski ve Parkin, 2007; Stattin ve Kerr, 2000; Plomin, 1994). Örneğin gelişimsel bağlamsalcılık yaklaşımına göre (Lerner, 2004; Lerner ve Kauffman, 1985), çocuğun gelişiminde farklılık yaratabilecek bir özellik (örn; daha dürtüsel olma eğilimi ya da akademik alanda yeterliğinin yüksek olması) anne babanın davranışları üzerinde uyarıcı etki yaratarak onun ayrıcı özelliklerine göre davranmayı tetikleyebilir. Böylece çocuk, kendi gelişimini şekillendirebilen, birey-çevre etkileşimini dönüştürebilen bir güç olarak ele alınır. Bu bakış açısıyla yapılan boylamsal araştırmalardan elde edilen bulgulara göre, çocuğun depresyon düzeyi, saldırganlığı ve sapkın davranışları

gibi içselleştirme ve dışsallaştırma sorun davranışları, ebeveynin psikolojik kontrol kullanmasını yordamaktadır (Pettit ve ark., 2001; Soenens ve ark., 2008). Bir diğer boylamsal çalışmada ergenlerin duygu düzenleme güçlüklerinin psikolojik kontrol kullanımındaki artışı yordadığı gösterilmiştir (Van Lissa ve ark., 2019). Çocuk ve ergenlerin çeşitli alanlardaki beceri ve yeterlilikleri de ebeveynin psikolojik kontrol uygulamalarıyla ilişkili olabilmektedir. Örneğin bir çalışmada çocuğun okuldaki akademik başarı düzeyi ile laboratuvar ortamında verilen başarı görevlerinde annenin yaklaşımı arasında şöyle bir ilişki saptanmıştır; akademik başarısı düşük olan çocukların anneleri, başarı testinde daha kontrolcü davranmış; akademik başarısı yüksek olan çocukların anneleri ise test süresince çocukların özerk davranışlarını daha çok desteklemiştir (Grolnick ve ark., 2002). Ek olarak Pomerantz ve Eaton (2001) çocuğun akademik başarısının düşük olmasının kontrolcü ve müdahaleci ebeveyn davranışlarını ortaya çıkaran bir faktör olduğunu boylamsal olarak ortaya koymuştur. Araştırmacılar ergenlerin akademik alanda yeterli olmalarının, ebeveynlerin ergen hakkındaki endişelerini azaltarak müdahaleci ve baskıcı davranışlara daha az başvurularıyla ilişkili olabileceğini öne sürmektedir.

Ebeveynlik uygulamalarıyla bağlantılı olabileceği ifade edilen bir diğer kaynak, ailenin bağlamsal özellikleridir (Belsky, 1984). Yapılan az sayıda çalışmada stresli yaşantıları yoğun olarak deneyimleme (Grolnick ve ark., 1996), çalışılan işin mesai süresinin uzun olması ve ailenin gelir düzeyinin düşük olması (Smith, 2010) gibi faktörlerin psikolojik kontrolü yordadığı gösterilmiştir. Ebeveynlerin çevreyi ya da dış dünyayı çocuklarının geleceği için tehdit edici ve istikrarsız olarak algulamalarının da kontrol edici ebeveynlik uygulamalarıyla ilişkili olduğu gösterilmiştir (Gurland ve Grolnick, 2005; Sayıl ve ark., 2012). Ek olarak araştırmalar aile içerisindeki psikolojik atmosferin de önemli bir bağlam özelliği olduğuna işaret etmektedir. Örneğin eş ilişkisinde yaşanan stres ve negatif duygular sonucunda ebeveynlerin endişeli ve yorgun hale gelebileceği, eşler arası iş birliğinin azalabileceği; bu durumun daha fazla enerji ve düşünsel ön hazırlık gerektiren ebeveynlik davranışları yerine (örn; özerklik desteği), baskıcı ve manipülatif psikolojik kontrol davranışına zemin hazırlayabileceği belirtilmektedir (Grolnick, 2003; Koçak ve ark., 2017; Sayıl ve ark., 2019; Stone ve ark., 2002). Bu doğrultuda araştırmalarda eşler arası çatışma düzeyinin ve anlaşmazlıkların, ebeveynlerin psikolojik kontrol davranışlarını yordadığı ortaya konmuştur (Jubber ve ark., 2013; Sayıl ve ark., 2019; Schluterman 2007).

Özerkliği Destekleme Uygulamasının Belirleyicileri

Özerkliği destekleyici ebeveynliğe katkıda bulunan kaynaklar konusunda, psikolojik kontrole göre daha az sayıda araştırmanın olduğu görülmektedir. Bu uygulamanın kaynağı olabilecek kişilik özellikleri, psikolojik kontrol ve özerkliği desteklemenin istatistiksel olarak birbirinin tersi yapılar olduğunu gösteren araştırmalardan (örn. Soenens, Vansteenkiste ve Sierens, 2009) hareketle belirlenebilir. Bu doğrultuda yapılan bir çalışmada, yazında psikolojik kontrol davranışlarıyla bağlantılı olduğu düşünülen kişilik özelliklerinin özerkliği destekleme uygulaması üzerindeki yordayıcı rolü incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre annelerin özerkliği desteklemesini yordayan en önemli özelliğin empati becerisi olduğu ortaya konmuştur (Erkmen, 2011). Ek olarak bu çalışmada uyumsuz mükemmeliyetçiliğin özerk iradeyi desteklemeyi negatif yönde; gelecek endişesinin ise pozitif yönde yordadığı gösterilmiştir. Anne babaların daha genel bazı özellik ve eğilimleri de söz konusu uygulamayı kullanmakla ilişkili olabilmektedir. Örneğin bir çalışmada annelerin eğitim ve gelir düzeyleri arttıkça daha fazla özerkliği destekleyici ebeveynlik davranışı sergiledikleri ortaya konmuştur (Su-Russell ve Russell, 2021). Bir diğer çalışmada annelerin sahip olduğu organizmik gelişim inancının, diğer bir deyişle çocukların gelişiminin doğal ve sağlıklı bir şekilde ilerlediğine dair güvenin özerkliği destekleyici davranışlarla ilişkili olduğu gösterilmiştir (Landry ve ark., 2008). Ebeveynlerin çocukların beceri ve yetkinliklerinin geliştirilmesi konusunda sahip oldukları

hedeflerin de özerkliği destekleme uygulamasını belirleyici bir özellik olabileceği ortaya konmuştur (Mageau ve ark., 2015). İlgili yazında başarı hedefleri yeterliliğin değerlendirilme biçimine göre ikiye ayrıldığı belirtilmektedir: Performans odaklı hedefler (performance-approach goals) ve yeterlik odaklı hedefler (mastery goals). Yeterlik odaklı hedeflere sahip ebeveynlerin çocukların yetkinliklerini geliştirmeyi amaçladıkları, bu doğrultuda zamansal karşılaştırmalar yaparak (geçmiş ve şimdiki performans) başarıyı değerlendirdikleri; performans hedeflerine sahip ebeveynlerin ise çocuğun yeterliğini akranlarıyla sosyal karşılaştırma yaparak belirledikleri ifade edilmektedir (Dweck, 1986; Elliot ve Church, 1997). Başarı hedeflerinin özerkliği destekleme uygulaması üzerindeki yordayıcı rolünün incelendiği araştırmada, yeterlik odaklı hedeflere sahip olmanın bu ebeveynlik için belirleyici bir özellik olabileceği ortaya konmuştur (Mageau ve ark., 2015).

Çocukların özellik ve davranışları da ebeveynin sunduğu özerklik desteği üzerinde belirleyici olabilmektedir. Boylamsal araştırmalar ergenlerin depresif belirtilerinin (Van der Giessen ve ark., 2014) ve duygu düzenleme güçlüklerinin (Brenning ve ark., 2015) ebeveynlerin özerkliği destekleme uygulamalarını daha az kullanmalarıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Ulaşılan bu sonuçlar içe yönelim sorunlarının ebeveynlere ergenin henüz aileden özerkleşmeye hazır olmadığı mesajını veriyor olabileceğini düşündürmektedir. Anne babalar bu durumda özerklik sağlamak yerine ergenleri desteklemek için koruyup kollayıcı davranışları arttırıyor olabilirler. Belsky'nin (1984) modelindeki durumsal ve bağlamsal koşulların etkisi ise, ulaşılabildiği kadarıyla, bir araştırmada ele alınmıştır. Daha önce de değinilen bu araştırmada, laboratuvar ortamındaki bağlamsal ve duruma özgü koşulların, ebeveynin uygulamalarını nasıl etkilediği incelenmiştir (Grolnick ve ark., 2002). Bu araştırmada, çocuklara verilen başarı testindeki performansta annelerin sorumluluğunun vurgulandığı "yüksek baskı" koşulunda, performans ölçütü belirlenmeyen "düşük baskı" koşuluna göre annelerin özerkliği daha az destekledikleri, daha kontrolcü oldukları saptanmıştır. Dolayısıyla baskı ve tehdit içeren durumsal olayların, ebeveynleri özerkliği daha az destekleyici davranışlara yönlendirebileceği söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Hatırlanacağı gibi bu derleme çalışmasının amacı, çocukların ve ergenlerin sosyalleşmesinde en önemli aktörlerden olan ebeveynlerin davranışlarının gelişimsel sonuçlarının ve belirleyicilerinin Kendini Belirleme Kuramı çerçevesinde gözden geçirilmesidir. Bu kuramsal bakış açısı, ebeveynliğin gelişimsel sonuçları hakkındaki kapsamlı alanyazına başlıca iki yönden katkı sağlamaktadır. Bu katkılardan biri, ebeveynliğin gelişimsel sonuçlarla ilişkilerini açıklayan mekanizmalara yönelik önermeleridir (Soenens ve Vansteenkiste, 2010). Kendini Belirleme Kuramı ebeveynliğin hangi yollarla uyumla ilişkili olduğuna dair gelişimsel ve bütünsel bir çerçeve önermekte; anne baba davranışlarının temel psikolojik ihtiyaçları engelleyici veya destekleyici bir aile bağlamı oluşturması yoluyla gelişimsel sonuç davranışlarını ortaya çıkardığını öne sürmektedir (Deci ve Ryan, 2000; Ryan ve ark., 2016). Kuramın bir diğer katkısının ebeveynlik ve sağlıklı gelişim arasındaki ilişkilerin evrensel örüntüsüne ilişkin yaklaşımı olduğu söylenebilir. Kendini Belirleme Kuramı'nda üç temel psikolojik ihtiyaç olan özerklik, ilişkisellik ve yeterliliğin tatmin edilme yolları ve düzeylerinin kültürden kültüre değişebileceği; fakat bu ihtiyaçların psikolojik iyiliği sağlayacak bir şekilde tatmin edilmesine duyulan ihtiyacın kültürden bağımsız olarak varlığını sürdürdüğü belirtilmektedir (Soenens ve Vansteenkiste, 2010; Soenens ve Beyers, 2012). Bu doğrultuda yapılan araştırmalarda bireysel farklılıkların (kültür, kişilik özellikleri vb.), ergenlerin anne baba davranışlarını nasıl algıladığını ve bu davranışlara nasıl tepki verdiğini düzenleyici bir mekanizma olabileceği gösterilmektedir (Chen ve ark., 2016; Van Petegem ve ark., 2015). Örneğin Helwig ve

arkadaşları (2014) tarafından yürütülen bir araştırmada, Çinli çocukların Kanadalı çocuklara göre psikolojik kontrol uygulamalarını daha normatif algıladıkları ve buna bağlı olarak daha az olumsuz değerlendirdikleri gösterilmiştir. Bir diğer araştırmada uyumluluk kişilik özelliği düşük ergenlerde psikolojik kontrol ve problem davranışlar ilişkiliyken, uyumluluk özelliği yüksek ergenlerde bu ilişki anlamlı bulunmamıştır (Mabbe ve ark., 2016). Araştırmalar psikolojik kontrolün problem davranışlarla ilişkilerinde ergenlerin kontrolle baş etme stratejilerinin (karşıt gelme, itaat etme, müzakere etme ve uzlaşma) nasıl rol oynadığını ve buna bağlı olarak ergenlerin uyumunun nasıl etkilendiğini de incelemektedir (Flamant ve ark., 2020; Flamant ve ark., 2022; Van Petegem ve ark., 2015). Bu çerçevede Kendini Belirleme Kuramı'nın ebeveynliğin etkilerinin evrensel olduğu görüşü ile kültüre veya bireye göre göreceli olarak değiştiği görüşünü sentezleyerek, daha esnek ve çok boyutlu bir bakış açısı sunduğu vurgulanmaktadır (Soenens ve ark., 2015). Son yıllarda araştırmacıların Kendini Belirleme Kuramı'nın bu esnek çerçevesini kullanarak yürüttükleri araştırmalar ülkemizde henüz yeterince yaygın değildir. Ulaşılabildiği kadarıyla yalnızca bir araştırmada (Selçuk ve ark., 2022) Türkiyeli ergenlerin psikolojik kontrol uygulamalarına yönelik değerlendirmeleri ve meşruluk algısı incelenmiştir. Ülkemizde yürütülen araştırmalar ebeveynlik uygulamalarının çocuk ve ergenlerin uyumuyla ilişkilerinin genel olarak Batı kültürleriyle benzer olduğunu göstermektedir (Erkmen 2011; Kındap ve ark., 2008; Kındap Tepe ve Aktaş, 2021; Mouratidis ve ark., 2019; Sayıl ve ark., 2019; Selçuk ve ark., 2022). İleride yürütülecek araştırmalarda bu ilişkilerin incelenmesinden bir adım daha öteye geçerek, Türkiye kültüründe yetişmiş olmanın temel psikolojik ihtiyaçları destekleyici ve engelleyici ebeveynlik uygulamalarına yönelik değerlendirmeleri ve bu uygulamalarla baş etme stratejilerini etkileyip etkilemediği incelenebilir. Bu gibi araştırmalar ebeveyn otoritesinin yaygın olduğu, uyumun ve aile içi bağlılığın baskın değerler olduğu Türkiye kültüründeki ebeveynlik örüntülerine ve kültürlerarası ebeveynlik araştırmalarına ilişkin anlayışımızı zenginleştirecek önemli ipuçları sağlayabilir.

Ebeveynlik uygulamalarının çocuk ve ergenlerin uyumuyla ilişkilerine yönelik görece kapsamlı bir alanyazının olduğu söylenebilir. Meta-analiz araştırmaları psikolojik kontrolün, içselleştirme (örn., Piquart, 2017a) ve dışsallaştırma problemlerini (örn., Piquart, 2017b) en güçlü biçimde yordayan ebeveynlik davranışları arasında olduğunu göstermektedir. Vasquez ve arkadaşları (2016) tarafından yapılan bir diğer meta-analiz araştırmasında, ebeveynlerin özerkliği destekleme uygulamalarının akademik başarı, kendini düzenleme becerisi, psikolojik sağlık gibi olumlu gelişimsel sonuçlarla ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Bu kapsamlı alanyazın içerisinde konuyla ilgili güncel araştırmaların odaklandığı ve ileride yürütülecek araştırmalara yön verebilecek üç konudan söz etmenin faydalı olabileceği düşünülmektedir; (1) *Günlük yöntemini kullanan araştırmalar*: Son yıllarda giderek artan sayıda araştırma aile sürecinin dinamik olarak kavramsallaştırılmasından esinlenerek, ebeveynlik davranışlarının günlük olarak nasıl değişkenlik gösterdiğini ve bu değişkenliğin uyum üzerindeki etkilerini incelemektedir. Bu araştırmalarda tek seferde alınan ölçümler yerine, ilgili değişkenin günlük yaşamdaki tekrarlanan örüntüsünü elde etmeyi sağlayan günlük veri toplama yönteminin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu yöntem mikro-boylamsal yöntem olarak da adlandırılmaktadır (Boele ve ark., 2020). Elde edilen sonuçlar psikolojik kontrolün yüksek düzeyde kullanıldığı bir günün ardından çocuğun gün içerisindeki negatif duygulanımının arttığını (Aunola ve ark. 2013), duygusal ve davranışsal problemlerinin arttığını (Mabbe ve ark., 2018; Xu ve Zheng, 2022) ve psikolojik iyi oluşunun azaldığını (van der Kaap-Deeder ve ark., 2017) ortaya koymaktadır. Çocuklar annelerinden daha fazla özerklik desteği algıladıkları günlerde, psikolojik iyi oluşlarının ve psikolojik ihtiyaç doyumlarının yüksek olduğunu rapor etmektedirler (van der Kaap-Deeder ve ark., 2017). Ayrıca bu yöntemin kullanıldığı araştırmalarda anne babaların davranışları ve çocuğun uyumu arasındaki ilişkilerin yönünü belirlemeye yönelik bulgular da elde edilmektedir. Alanyazında bu ilişkilerin sıklıkla ebeveynin çocuklar üzerindeki etkisi olarak yorumlandığı ancak bu ilişkide çocuğun uyum düzeyinin de rol

oynayabileceği tartışılmaktadır (Belsky, 1984; Grolnick, 2003; Kuczynski ve Parkin, 2007; Sameroff, 1975). Bu çerçevede günlük araştırmalarından elde edilen bulgular ebeveynlik ve uyum arasında etkileşimsel (transactional) bir süreç olabileceğine işaret etmektedir. Örneğin Aunola ve arkadaşları (2013), ebeveyn kontrolünün çocuğun gün içindeki negatif duygulanım düzeyiyle, çocuğun duygulanım düzeyinin de gün içinde uygulanan kontrol sıklığıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, günlük veri toplama yönteminin aile sisteminin dinamik doğasını daha iyi yansıtabileceği ve aile içi ilişkileri doğal bağlamında ölçtüğü için ekolojik geçerliği arttırabileceği ifade edilmektedir (Laurenceau ve Bolger, 2005; Repetti ve ark., 2015). Bu çalışma çerçevesinin ileride yapılacak araştırmalarda yaygınlaşmasıyla, ebeveynlik ve çocuğun uyumu arasındaki ilişkilerin yeni boyutlar kazanarak zenginleşeceği söylenebilir. (2) *Ebeveynlik uygulamalarının farklı değişkenlerle ilişkileri*: Son yıllarda araştırmacılar ebeveynlik uygulamalarının çocukların bellek performansı (Cleveland ve Reese, 2005; Slonecker ve Klemfuss, 2022) gibi farklı değişkenlerle ilişkilerini ve eşler arası ilişkiler (Koçak ve ark., 2020), kardeş ilişkileri (van der Kaap-Deeder, 2021) gibi aile içi süreçler üzerindeki sonuçlarını incelemektedirler. Alanyazında ebeveynlik uygulamalarının farklı gelişim alanları ve aile işlevleri üzerindeki sonuçları konusunda yürütülecek araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. (3) *Ebeveynlik uygulamalarının farklı gelişim dönemlerindeki sonuçları*: Ebeveynlik uygulamaları ve gelişimsel sonuçlar arasındaki bağlantıların genellikle ergenlik döneminde incelendiği, diğer yaş dönemlerinde söz konusu ilişkilerin daha sınırlı sayıda araştırmada (ör. Faherty ve ark., 2020; Kındap ve Aktaş, 2021; Luyckx ve ark., 2007; Stone ve ark., 2013) ele alındığı göze çarpmaktadır. İleride yürütülecek araştırmaların çocukluk, beliren yetişkinlik, orta yetişkinlik gibi gelişim dönemlerini de kapsayacak biçimde tasarlanması, ebeveynlik uygulamalarının yaşam boyu gelişim sürecindeki örüntüleri hakkında önemli bilgiler sağlayabilir.

Alanyazında ebeveynlerin belirleyicilerine, diğer bir deyişle neden bazı ebeveynlerin spesifik birtakım davranışları sergilediğinin incelenmesine yönelik daha fazla görgül araştırmaya ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir (Grolnick, 2003; Mageau ve ark., 2016; Scharf ve Goldner, 2018). Özerkliği destekleyici ve engelleyici ebeveynlik uygulamalarının belirleyicileriyle ilgili araştırmalar çoğunlukla anne babaların bireysel özelliklerini incelemektedir. İleride yürütülecek araştırmalarda ebeveynliği etkileme potansiyeline sahip diğer kaynakların (çocuğun mizacı, kardeş ilişkileri, çocuğun okul ve arkadaşlık ilişkileri, ebeveynin iş yaşantısı, aile bağlamı özellikleri vb.) ele alınmasının önemli bir boşluğu doldurabileceği düşünülmektedir. Ek olarak bu yönde araştırmalar planlanırken söz konusu belirleyici özelliklerin tek tek ele alınması yerine daha sistematik yaklaşılması önerilmektedir (Landry ve ark., 2008; Schluterman, 2007; Soenens ve Vansteenkiste, 2010). Bu çalışmalarda ebeveynliği ekolojik bir bakış açısıyla çok boyutlu bir bağlam içerisinde ele alan model (örn. ebeveynliğin belirleyicileri modeli) ve yaklaşımlardan (örn. aile sistem yaklaşımı) yararlanılabilir. Ebeveynliğin belirleyicileriyle ilgili güncel araştırma konularından biri, psikolojik kontrolün durumsal kaynaklı (situational) veya kişilikle bağlantılı (trait-like) bir uygulama olduğu yönündeki tartışmalardır. Ebeveynliğin belirleyicileri alanında yürütülen mikro-boylamsal araştırmalar, psikolojik kontrolün daha durağan bir eğilim olmasının yanı sıra ebeveynden görece bağımsız olarak bir günden diğerine değişen durumsal bir ebeveynlik davranışı olarak da sergilenebileceğine yönelik ipuçları taşımaktadır (Aunola ve ark., 2017; van der Kaap-Deeder, 2017). Bu bulgular ışığında araştırmacılar psikolojik kontrolün damgalayıcı bir özellikten ziyade, her ebeveynin zaman zaman sergileyebileceği davranışlar olarak değerlendirilebileceğini belirtmektedir. Bu tartışmalarla bağlantılı olarak ebeveynliği etkileyen faktörlerin, bir davranışı yoğun olarak kullanan ve kullanmayan anne babalar açısından farklılaşabileceği de tartışılmaktadır (Aunola ve ark., 2017). Scharf ve Goldner'ın (2018) işaret ettiği gibi psikolojik kontrolü yoğun ve istikrarlı biçimde kullanan anne babaların kişisel özelliklerinden kaynaklanan bir eğilimleri olabileceği, daha az kullanan ebeveynlerin ise durumsal bir stresöre maruz kaldıklarında

psikolojik kontrole başvurdukları düşünülebilir. Gelecekte yürütülecek araştırmalarda bu düşünce ve bağlantıların sınanmasının alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çocuk ve ergenlerin toplum içinde sağlıklı işlev gösterebilmesi ve yetkin bir yetişkin olmayı sağlayacak yeterlikleri kazanması konusunda anne babaların davranışları ve aile içinde sağladığı psikolojik atmosferin belirleyici rolü düşünüldüğünde; ebeveynliğin doğası ve dinamiklerine dair bilimsel bir anlayışa ulaşmak oldukça kritik önemdedir. Bu derleme çalışması, psikolojik kontrol ve özerkliği destekleme uygulamalarının çocuk ve ergen uyumu üzerindeki rolüne ve belirleyicilerine ilişkin alanyazını Kendini Belirleme Kuramı perspektifiyle özetlemektedir. Derlenen çalışmalardan ulaşılan sonuçların ve tartışılan araştırma gündemlerinin gelecekte yapılacak araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Ahmad, I. ve Soenens, B. (2010). Perceived maternal parenting as a mediator of the intergenerational similarity of dependency and self-criticism: A study with Arab Jordanian adolescents and their mothers. *Journal of Family Psychology*, 24(6), 756-765. <https://doi.org/10.1037/a0021508>
- Aunola, K., Ruusunen, A. K., Viljaranta, J. ve Nurmi, J. E. (2015). Parental affection and psychological control as mediators between parents' depressive symptoms and child distress. *Journal of Family Issues*, 36(8), 1022-1042. <https://doi.org/10.1177/0192513X13494825>
- Aunola, K., Tolvanen, A., Viljaranta, J. ve Nurmi, J. E. (2013). Psychological control in daily parent-child interactions increases children's negative emotions. *Journal of Family Psychology*, 27(3), 453-462. <https://doi.org/10.1037/a0032891>
- Aunola, K., Viljaranta, J. ve Tolvanen, A. (2017). Does daily distress make parents prone to using psychologically controlling parenting? *International Journal of Behavioral Development*, 41(3), 405-414. <https://doi.org/10.1177/0165025416658555>
- Barber, B. K. (1996). Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child Development*, 67(6), 3296-3319. <https://doi.org/10.2307/1131780>
- Barber, B. K., Bean, R. L. ve Erickson, L. D. (2002). Expanding the study and understanding of psychological control. B. K. Barber (Ed.) *Intrusive parenting: How psychological control affects children and adolescents* (s. 263-289) içinde. American Psychological Association.
- Barber, B. K. ve Harmon, E. L. (2002). Violating the self: Parental psychological control of children and adolescents. B. K. Barber (Ed.) *Intrusive parenting: How psychological control affects children and adolescents* (s. 15-52) içinde. American Psychological Association.
- Barber, B. K., Stolz, H. E. ve Olsen, J. A. (2005). Parental support, psychological control and behavioral control: Assessing relevance across time, method and culture. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 70(4), 1-137. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5834.2005.00365.x>
- Baumeister, R. F. ve Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497-529. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497>
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology*, 4(1, Pt.2), 1-103. <https://doi.org/10.1037/h0030372>
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55(1), 83-96. <https://doi.org/10.2307/1129836>
- Boele, S., Denissen, J., Moopen, N. ve Keijsers, L. (2020). Over-time fluctuations in parenting and adolescent adaptation within families: A systematic review. *Adolescent Research Review*, 5(3), 317-339. doi:10.1007/s40894-019-00127-9

- Bowlby, J. (1982). Attachment and loss: Retrospect and prospect. *American Journal of Orthopsychiatry*, 52(4), 664–678. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1982.tb01456.x>
- Brenning, K., Soenens, B., Van Petegem, S. ve Vansteenkiste, M. (2015). Perceived maternal autonomy support and early adolescent emotion regulation: a longitudinal study. *Social Development*, 24(3), 561–578. <https://doi.org/10.1111/sode.12107>
- Chen, B., Soenens, B., Vansteenkiste, M., Van Petegem, S. ve Beyers, W. (2016). Where do the cultural differences in dynamics of controlling parenting lie? Adolescents as active agents in the perception of and coping with parental behavior. *Psychologica Belgica*, 56(3), 169–192. <https://doi.org/10.5334/pb.306>
- Chirkov, V. (2009). A cross cultural analysis of autonomy in education: A self-determination theory perspective. *Theory and Research in Education*, 7(2), 253-262. <https://doi.org/10.1177/1477878509104330>
- Chirkov, V. I. ve Ryan, R. M. (2001). Parent and teacher autonomy-support in Russian and U.S. adolescents: Common effects on well-being and academic motivation. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(5), 618–635. <https://doi.org/10.1177/0022022101032005006>
- Cleveland, E. S. ve Reese, E. (2005). Maternal structure and autonomy support in conversations about the past: Contributions to children's autobiographical memory. *Developmental Psychology*, 41(2), 376–388. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.41.2.376>
- Darling, N. ve Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113(3), 487-496. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.113.3.487>
- Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. Springer Science & Business Media.
- Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01
- Deci, E. L. ve Vansteenkiste, M. (2004). Self-determination theory and basic need satisfaction: Understanding human development in positive psychology. *Ricerche di Psicologia*, 27(1), 23-40.
- Duineveld, J., Parker, P., Ryan, R., Ciarrochi, J. ve Salmela-Aro, K. (2017). The link between perceived maternal and paternal autonomy support and adolescent well-being across three major educational transitions. *Developmental Psychology*, 53(10), 1978–1994. <https://doi.org/10.1037/dev0000364>
- Dweck, C. S. (1986). Motivational processes affecting learning. *American Psychologist*, 41(10), 1040. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.41.10.1040>
- Elliot, A. J. ve Church, M. A. (1997). A hierarchical model of approach and avoidance achievement motivation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72(1), 218. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.72.1.218>
- Erkmen, E. (2011). *Özerkliği destekleyici ve kontrol edici ebeveynlikle bağlantılı ebeveyn özellikleri ve ergenin uyumu arasındaki ilişkileri* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Faherty, A. N., Lowe, K., & Arnett, J. J. (2020). Mind games: Parental psychological control and emerging adults' adjustment. *Journal of Social and Personal Relationships*, 37(2), 695–714. <https://doi.org/10.1177/0265407519877240>
- Flamant, N., Haerens, L., Mabbe, E., Vansteenkiste, M. ve Soenens, B. (2020). How do adolescents deal with intrusive parenting? The role of coping with psychologically controlling parenting in internalizing and externalizing problems. *Journal of Adolescence*, 84(1), 200–212. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2020.09.003>
- Flamant, N., Haerens, L., Vansteenkiste, M., Laporte, N., Mabbe, E. ve Soenens, B. (2022). A daily examination of the moderating role of adolescents' coping in associations between psychologically

- controlling parenting and adolescents' maladjustment. *Journal of Youth and Adolescence*, Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s10964-022-01685-3>
- Finkenauer, C., Engels, C. M. ve Baumeister, R. F. (2005). Parenting behaviours and adolescent behavioural and emotional problems: The role of self-control. *International Journal of Behavioral Development*, 29(1), 58-69. <https://doi.org/10.1080/016502504440003>
- Grolnick, W. S. (2003). *The psychology of parental control: How well-meant parenting backfires*. New Jersey: Erlbaum.
- Grolnick, W. S. (2009). The role of parents in facilitating autonomous self-regulation for education. *Theory and Research in Education*, 7(2), 164-173. <https://doi.org/10.1177/1477878509104321>
- Grolnick, W. S., Gurland S. T., DeCoursey, W. ve Jacob, K. (2002). Antecedents and consequences of mothers autonomy support: An experimental investigation. *Developmental Psychology*, 38(1), 143-155. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.38.1.143>
- Grolnick, W. S. ve Pomerantz, E. M. (2009). Issues and challenges in studying parental control: Toward a new conceptualization. *Child Development Perspectives*, 3(3), 165-170. <https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2009.00099.x>
- Grolnick, W. S. ve Ryan, R. M. (1989). Parent styles associated with children's self-regulation and competence in school. *Journal of Educational Psychology*, 81(2), 143-154. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.81.2.143>
- Grolnick, W. S., Weiss, L., McKenzie, L. ve Wrighman, L. (1996). Contextual, cognitive and adolescent factors associated with parenting in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 25(1), 33-54. <https://doi.org/10.1007/BF01537379>
- Gurland, S. T. ve Grolnick, W. S. (2005). Perceived threat, controlling parenting, and children's achievement orientations. *Motivation and Emotion*, 29(2), 103-121. <https://doi.org/10.1007/s11031-005-7956-2>
- Ha, A. S., Zeng, T., Wang, L. ve Ng, J. Y. (2022). Parental support, children's physical activity, dietary behaviors and health-related quality of life: Evidence from three asian cities. *International Journal of Behavioral Medicine*, 1-10. <https://doi.org/10.1007/s12529-022-10056-y>
- Helwig, C. C., To, S., Wang, Q., Liu, C. ve Yang, S. (2014). Judgments and reasoning about parental discipline involving induction and psychological control in China and Canada. *Child Development*, 85(3), 1150-1167. <https://doi.org/10.1111/cdev.12183>
- Joussemet, M., Landry, R. ve Koestner, R. (2008). A self-determination theory perspective on parenting. *Canadian Psychology/Psychologie canadienne*, 49(3), 194-200. <https://doi.org/10.1037/a0012754>
- Jubber, A. P., Olsen Roper, S., Yorgason, J. B., Poulsen, F. O. ve Mandleco, B. L. (2013). Individual and family predictors of psychological control in parents raising children with type 1 diabetes. *Families, Systems, & Health*, 31(2), 142-155. <https://doi.org/10.1037/a0032498>
- Kındap, Y. (2011). *Kendini Belirleme Kuramı temelinde ergenlikte destekleyici ebeveynlik, akademik ve sosyal uyum ve kendini belirleme düzeyi arasındaki ilişkilerin boylamsal olarak incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Kındap Tepe, Y. ve Aktaş, V. (2021). The mediating role of needs satisfaction for prosocial behavior and autonomy support. *Current Psychology*, 40(10), 5212-5224. <https://doi.org/10.1007/s12144-019-00466-9>
- Kındap, Y., Sayıl, M. ve Kumru, A. (2008). The relationships among type of perceived maternal control, psychosocial adjustment, and friendship in adolescence: The mediator role of self-esteem. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23(61), 92-107.
- Kındap Tepe, Y. ve Sayıl, M. (2012). Ebeveynlerin kontrolü ve ergenin sosyal işlevselliği arasındaki bağlantıda ilişkisel saldırganlığın aracı rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 27(70), 119-132.

- Kındap Tepe, Y. ve Sayıl, M. (2017). Annenin ergenden ayrılma kaygısı, ebeveynlik uygulamaları ve ergenin sonuç davranışları arasındaki ilişkiler. *The Journal of Academic Social Sciences*, 5 (61), 162-178. <https://doi.org/10.16992/ASOS.13157>.
- Koçak, A., Mouratidis, A., Sayıl, M., Kındap Tepe, Y. ve Uçanok, Z. (2017). Interparental conflict and adolescents' relational aggression and loneliness: The mediating role of maternal psychological control. *Journal of Child and Family Studies*, 26(12), 3546-3558. <https://doi.org/10.1007/s10826-017-0854-x>.
- Koçak, A., Mouratidis, A., Uçanok, Z., Selcuk, E. ve Davies, P.T. (2020), Need satisfaction as a mediator of associations between interparental relationship dimensions and autonomy supportive parenting: A weekly diary study. *Family Process*, 59(4), 1874-1890. <https://doi.org/10.1111/famp.12523>
- Kuczynski, L., ve Parkin, C. M. (2007). Agency and bidirectionality in socialization: Interactions, transactions, and relational dialectics. J. E. Grusec ve P. D. Hastings (Ed.), *Handbook of socialization: Theory and research* içinde (s.259-283). Guilford Press.
- Landry, R., Whipple, N., Mageau, G., Joussemet, M., Koestner, R., DiDio, L., Gingras, I., Bernier, A. ve Haga, S. M. (2008). Trust in organismic development, autonomy support, and adaptation among mothers and their children. *Motivation and Emotion*, 32(3), 173–188. <https://doi.org/10.1007/s11031-008-9092-2>
- Laurenceau, J.-P. ve Bolger, N. (2005). Using diary methods to study marital and family processes. *Journal of Family Psychology*, 19(1), 86–97. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.19.1.86>
- Laurin, J. C. ve Joussemet, M. (2017). Parental autonomy-supportive practices and toddlers' rule internalization: A prospective observational study. *Motivation and Emotion*, 41(5), 562-575. <https://doi.org/10.1007/s11031-017-9627-5>
- Laurin, J. C., Joussemet, M., Tremblay, R. E. ve Boivin, M. (2015). Early forms of controlling parenting and the development of childhood anxiety. *Journal of Child and Family Studies*, 24(11), 3279-3292. <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0131-9>
- Lerner, R. M. (2004). Diversity in individual-context relations as the basis for positive development across the life span: A developmental systems perspective for theory, research and application. *Research in Human Development*, 1(4), 327-346. https://doi.org/10.1207/s15427617rhd0104_5
- Lerner, R. M. ve Kauffman, M. B. (1985). The concept of development in contextualism. *Developmental Review*, 5(4), 309-333. [https://doi.org/10.1016/0273-2297\(85\)900164](https://doi.org/10.1016/0273-2297(85)900164)
- Li, X., Li, D. ve Newman, J. (2013). Parental behavioral and psychological control and problematic Internet use among Chinese adolescents: The mediating role of self-control. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 16(6), 442-447. <https://doi.org/10.1089/cyber.2012.0293>
- Luyckx, K., Soenens, B., Vansteenkiste, M., Goossens, L. ve Berzonsky, M. D. (2007). Parental psychological control and dimensions of identity formation in emerging adulthood. *Journal of Family Psychology*, 21(3), 546-550. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.21.3.546>
- Mabbe, E., Soenens, B., Vansteenkiste, M., van der Kaap-Deeder, J. ve Mouratidis, A. (2018). Day-to-day variation in autonomy-supportive and psychologically controlling parenting: The role of parents' daily experiences of need satisfaction and need frustration. *Parenting*, 18(2), 86-109. <https://doi.org/10.1080/15295192.2018.1444131>
- Mabbe, E., Soenens, B., Vansteenkiste, M. ve Van Leeuwen, K. (2016). Do personality traits moderate relations between psychologically controlling parenting and problem behavior in adolescents? *Journal of Personality*, 84(3), 381–392. <https://doi.org/10.1111/jopy.12166>
- Mageau, G. A., Bureau, J. S., Ranger, F., Allen, M. P. ve Soenens, B. (2016). The role of parental achievement goals in predicting autonomy-supportive and controlling parenting. *Journal of Child and Family Studies*, 25(5), 1702-1711. <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0341-1>

- McLeod, B. D., Wood, J. J. ve Weisz, J. R. (2007). Examining the association between parenting and childhood anxiety: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 27(2), 155-172. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2006.09.002>
- McShane, K. E. ve Hastings, P. D. (2009). The new friends vignettes: Measuring parental psychological control that confers risk for anxious adjustment in preschoolers. *International Journal of Behavioral Development*, 33(6), 481-495. <https://doi.org/10.1177/0165025409103874>
- Mouratidis, A., Sayil, M., Kumru, A., Selcuk, B. ve Soenens, B. (2019). Maternal knowledge as a mediator of the relation between maternal psychological control and altruistic prosocial, instrumental prosocial, and antisocial behavior. *Merrill-Palmer Quarterly* 65(2), 207-231. <https://www.muse.jhu.edu/article/725833>.
- Murray, K. W., Dwyer, K. M., Rubin, K. H., Knighton-Wisor, S. ve Booth-LaForce, C. (2014). Parent-child relationships, parental psychological control, and aggression: Maternal and paternal relationships. *Journal of Youth and Adolescence*, 43(8), 1361-1373. <https://doi.org/10.1007/s10964-013-0019-1>
- Nelson, D. A., Hart, C. H., Yang, C., Olsen, J. A. ve Jin, S. (2006). Aversive parenting in China: Associations with child physical and relational aggression. *Child Development*, 77(3), 255-277. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2006.00890.x>
- Özat, İ. ve Kindap Tepe, Y. (2023). Beliren yetişkinlik dönemindeki bireylerin algıladıkları ebeveynlik uygulamalarının demografik değişkenlere göre incelenmesi. INSAC International Researches Congress on Social and Education Sciences, Konya.
- Pettit, G., Laird, R. D., Dodge, K., Bates, J. E. ve Criss, M. M. (2001). Antecedents and behaviour-problem outcomes of parental monitoring and psychological control in early adolescence. *Child Development*, 72 (2), 583-598. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00298>
- Pinquart, M. (2017a). Associations of parenting dimensions and styles with internalizing symptoms in children and adolescents: A meta-analysis. *Marriage and Family Review*, 53(7), 613-640. <https://doi.org/10.1080/01494929.2016.1247761>
- Pinquart, M. (2017b). Associations of parenting dimensions and styles with externalizing problems of children and adolescents: An updated meta-analysis. *Developmental Psychology*, 53(5), 873-932. <https://doi.org/10.1037/dev0000295>
- Plomin, R. (1994). *Sage series on individual differences and development, Vol. 6. Genetics and experience: The interplay between nature and nurture*. Sage Publications.
- Pomerantz, E. M. ve Eaton, M. M. (2001). Maternal intrusive support in the academic context: Transactional socialization processes. *Developmental Psychology*, 37(2), 174. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.37.2.174>
- Ratelle, C. F., Simard, K. ve Guay, F. (2013). University students' subjective well-being: The role of autonomy support from parents, friends, and the romantic partner. *Journal of Happiness Studies*, 14(3), 893-910. <https://doi.org/10.1007/s10902-012-9360-4>
- Repetti, R. L., Reynolds, B. M. ve Sears, M. S. (2015). Families under the microscope: Repeated sampling of perceptions, experiences, biology, and behavior. *Journal of Marriage and Family*, 77(1), 126-146. <https://doi.org/10.1111/jomf.12143>
- Ryan, R. M. (1995). Psychological needs and the facilitation of integrative processes. *Journal of Personality*, 63(3), 397-427. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1995.tb00501.x>
- Ryan, R. M., Deci, E. L. ve Vansteenkiste, M. (2016). Autonomy and autonomy disturbances in self-development and psychopathology: Research on motivation, attachment, and clinical process. D. Cicchetti (Ed.). *Developmental psychopathology: Vol.1: Theory and Method* (s.795-849) içinde. John Wiley & Sons.

- Saha, R., Huebner, E. S., Suldo, S. M. ve Valois, R. F. (2010). A longitudinal study of adolescent life satisfaction and parenting. *Child Indicators Research*, 3(2), 149-165. <https://doi.org/10.1007/s12187-009-9050-x>
- Sameroff, A. (1975). Transactional models in early social relations. *Human Development*, 18(1-2), 65–79. <https://doi.org/10.1159/000271476>
- Sayıl, M., Kındap, Y., Bayar, Y., Bayraktar, F., Kurt, D., Tığrak, A. ve Yaban, E. H. (2012). *Ergenlik döneminde ebeveynlik ve ergenin psikososyal uyumu*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Sayıl, M., Kındap Tepe, Y. ve Kumru, A. (2019). Ebeveyn çatışması ve ergenin uyum sorunları arasındaki ilişkiler: Anne babanın kontrol uygulamalarının aracı rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 34(83), 74-89.
- Schaefer, E. S. (1965). Children's reports of parental behaviour: An interventory. *Child Development*, 36(2), 413-424. <https://doi.org/10.2307/1126465>
- Scharf, M. ve Goldner, L. (2018). "If you really love me, you will do/be...": Parental psychological control and its implications for children's adjustment. *Developmental Review*, 49, 16–30. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2018.07.002>
- Schleider, J. L., Vélez, C. E., Krause, E. D. ve Gillham, J. (2014). Perceived psychological control and anxiety in early adolescents: The mediating role of attributional style. *Cognitive Therapy and Research*, 38(1), 71-81. <https://doi.org/10.1007/s10608-013-9573-9>
- Schluterman, J. A. (2007). *The social ecology of parenting: systematically modeling the antecedents of supportive and intrusive parenting*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi] University of Tennessee.
- Selçuk, Ş., Uçanok, Z. ve Sayıl, M. (2022). Turkish adolescents' interpretations of psychological and behavioral control: Relation with adjustment problems and moderating factors. *Journal of Child and Family Studies*, 31(6), 1387–1403. <https://doi.org/10.1007/s10826-021-02140-w>
- Shek, D.T. L. (2007). Predictors of perceived satisfaction with parental control in Chinese adolescents: A 3 year longitudinal study. *Adolescence*, 43, 153-164.
- Sirois, M. S., Bernier, A., Gagné, C. M. ve Mageau, G. A. (2022). Early maternal autonomy support as a predictor of child internalizing and externalizing behavior trajectories across early childhood. *Social Development*, 31(3), 883-899. <https://doi.org/10.1111/sode.12575>
- Slonecker, E. M. ve Klemfuss, J. Z. (2022). Yes, no, maybe so: Caregiver autonomy support, conversation context, and children's memory performance. *Developmental Psychology*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1037/dev0001500>
- Smetana, J. G. (2011). *Adolescent, families and social development: How teens construct their worlds?* Wiley- Blackwell.
- Smetana, J. G. ve Daddis, C. (2002). Domain-specific antecedents of parental psychological control and monitoring: the role of parenting beliefs and practices. *Child Development*, 73 (2), 563-580. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00424>
- Smith, C. L. (2010). Multiple determinants of parenting: Predicting individual differences in maternal parenting behavior with toddlers. *Parenting: Science and Practice*, 10(1), 1-17. <https://doi.org/10.1080/15295190903014588>
- Soenens, B. ve Beyers, W. (2012). The cross-cultural significance of control and autonomy in parent-adolescent relationships. *Journal of Adolescence*, 35(2), 243-248. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2012.02.007>
- Soenens, B., Duriez, B., Vansteenkiste, M. ve Goossens, L. (2007). The intergenerational transmission of empathy-related responding in adolescence: The role of maternal support. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33(3), 299-311. <https://doi.org/10.1177/0146167206296300>
- Soenens, B., Elliot, A. J., Goossens, L., Vansteenkiste, M., Luyten, P. ve Duriez, B. (2005). The intergenerational transmission of perfectionism: parents' psychological control as an intervening

- variable. *Journal of Family Psychology*, 19(3), 358. <https://doi.org/1037/0893-3200.19.3.358>
- Soenens, B., Luyckx, K., Vansteenkiste, M., Luyten, P., Duriez, B. ve Goossens, L. (2008). Maladaptive perfectionism as an intervening variable between psychological control and adolescent depressive symptoms: A three-wave longitudinal study. *Journal of Family Psychology*, 22(3), 465. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.22.3.465>
- Soenens, B. ve Vansteenkiste, M. (2005). Antecedents and outcomes of self-determination in 3 life domains: The role of parents' and teachers' autonomy support. *Journal of Youth and Adolescence*, 34(6), 589–604. <https://doi.org/10.1007/s10964-005-8948-y>
- Soenens, B. ve Vansteenkiste, M. (2010). A theoretical upgrade of the concept of parental psychological control: Proposing new insights on the basis of self-determination theory. *Developmental Review*, 30(1), 74-99. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2009.11.001>
- Soenens, B., Vansteenkiste, M., Duriez, B. ve Goossens, L. (2006). In search of the sources of psychologically controlling parenting: The role of parental separation anxiety and parental maladaptive perfectionism. *Journal of Research on Adolescence*, 16(4), 539-559. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2006.00507.x>
- Soenens, B., Vansteenkiste, M., Lens, W., Luyckx, K., Goossens, L., Beyers, W. ve Ryan, R. M. (2007). Conceptualizing parental autonomy support: Adolescent perceptions of promotion of independence versus promotion of volitional functioning. *Developmental Psychology*, 43(3), 633–646. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.43.3.633>
- Soenens, B., Vansteenkiste M. ve Niemiec, C. P. (2009). Should parental prohibition of adolescents' peer relationships be prohibited? *Personal Relationships*, 16(4), 507- 530. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2009.01237.x>
- Soenens, B., Vansteenkiste, M. ve Sierens, E. (2009). How are parental psychological control and Autonomy support related? A Cluster-analytic approach. *Journal of Marriage and Family*, 71(1), 187-202. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2008.00589.x>
- Soenens, B., Vansteenkiste, M. ve Van Petegem, S. (2015). Let us not throw out the baby with the bathwater: Applying the principle of universalism without uniformity to autonomy-supportive and controlling parenting. *Child Development Perspectives*, 9(1), 44–49. <https://doi.org/10.1111/cdep.12103>
- Stattin, H. ve Kerr, M. (2000). Parental monitoring: A reinterpretation. *Child Development*, 71(4), 1072-1085. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00210>
- Stone, G., Buehler, C. ve Barber, B. K. (2002). Interparental conflict, parental psychological control and youth problem behaviour. B. K. Barber (Ed.) *Intrusive parenting: How psychological control affects children and adolescents* (s. 53-96) içinde. American Psychological Association.
- Stone, L. L., Otten, R., Janssens, J. M. A. M., Soenens, B., Kuntsche, E. ve Engels, R. C. M. E. (2013). Does parental psychological control relate to internalizing and externalizing problems in early childhood? An examination using the Berkeley Puppet Interview. *International Journal of Behavioral Development*, 37(4), 309–318. <https://doi.org/10.1177/016502541349086>
- Steinberg, L. (1990). Autonomy, conflict, and harmony in the family relationship. S. S. Feldman ve G. R. Elliott (Ed.), *At the Threshold: the Developing Adolescent* (s. 255 – 276) içinde. Harvard University Press.
- Steinberg, L. (2007). *Adolescence*. McGraw-Hill.
- Su-Russell, C. ve Russell, L.T. (2021) Maternal autonomy support and children's social competencies, academic skills, and persistence: Social determinants and mediation. *Journal of Child Family Studies*, 30, 757–770. <https://doi.org/10.1007/s10826-020-01869-0>
- Van der Giessen, D., Branje, S. ve Meeus, W. (2014). Perceived autonomy support from parents and best friends: Longitudinal associations with adolescents' depressive symptoms. *Social Development*, 23(3),

- van der Kaap-Deeder J. (2021). The role of parents' autonomy support and psychological control in sibling relationship functioning through children's need-based experiences. *The British Journal of Developmental Psychology*, 39(4), 653–668. <https://doi.org/10.1111/bjdp.12392>
- van der Kaap-Deeder, J., Vansteenkiste, M., Soenens, B. ve Mabbe, E. (2017). Children's daily well-being: The role of mothers', teachers', and siblings' autonomy support and psychological control. *Developmental Psychology*, 53(2), 237–251. <https://doi.org/10.1037/dev0000218>
- Van Lissa, C. J., Keizer, R., Van Lier, P. A. C., Meeus, W. H. J. ve Branje, S. (2019). The role of fathers' versus mothers' parenting in emotion regulation development in mid late adolescence: Disentangling between-family differences from within-family effects. *Developmental Psychology*, 55(2). <https://doi.org/10.1111/sode.12061>
- Van Petegem, S., Soenens, B., Vansteenkiste, M. ve Beyers, W. (2015). Rebels with a cause? Adolescent defiance from the perspective of reactance theory and self-determination theory. *Child Development*, 86(3), 903–918. <https://doi.org/10.1111/cdev.12355>
- Vansteenkiste, M., Zhou, M., Lens, W. ve Soenens, B. (2005). Experiences of autonomy and control Among chinese learners: Vitalizing or immobilizing? *Journal of Educational Psychology*, 97(3), 468–483. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.97.3.468>
- Vasquez, A. C., Patall, E. A., Fong, C. J., Corrigan, A. S. ve Pine, L. (2016). Parent autonomy support, academic achievement, and psychosocial functioning: A meta-analysis of research. *Educational Psychology Review*, 28(3), 605-644. <https://doi.org/10.1007/s10648-015-9329-z>
- Verschuere, K., Dossche, D., Marcoen, A., Mahieu, S. ve Bakermans-Kranenburg, M. (2006). Attachment representations and discipline in mothers of young school children: An observation study. *Social Development*, 15(4), 659-675. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2006.00363.x>
- Wang, Q., Pomerantz, E. M. ve Chen, H. (2007). The role of parents control in early adolescents' psychological functioning: A longitudinal investigation in the United States and China. *Child Development*, 78(5), 1592-1610. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2007.01085.x>
- Wong, M. M. (2008). Perceptions of parental involvement and autonomy support: Their relations with self-regulation, academic performance, substance use and resilience among adolescents. *North American Journal of Psychology*, 10(3), 497-518.
- Xu, J. ve Zheng, Y. (2022). Links between shared and unique perspectives of parental psychological control and adolescent emotional problems: A dyadic daily diary study. *Child Development*, 93(6), 1649-1662. <https://doi.org/10.1111/cdev.13789>
- Yap, M. B. H., Pilkington, P. D., Ryan, S. M. ve Jorm, A. F. (2014). Parental factors associated with depression and anxiety in young people: A systematic review and meta-analysis. *Journal of affective disorders*, 156, 8-23. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2013.11.007>
- Yau, P. S., Cho, Y., Shane, J., Kay, J. ve Heckhausen, J. (2022). Parenting and adolescents' academic achievement: The mediating role of goal engagement and disengagement. *Journal of Child and Family Studies*, 31(4), 897-909. <https://doi.org/10.1007/s10826-021-02007-0>